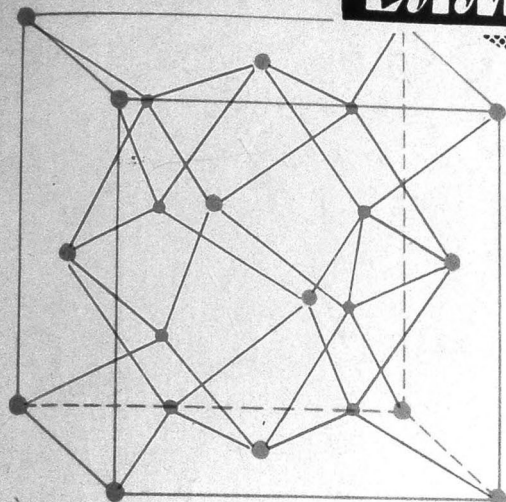

ЕЛМ *ва* **ҺӘҖАМ**

АНА ШӘҺӘР

Р. КӨЛҮШОВ,

тарих елмләри намизәди, археолог

Охучулары таныш этмәк истәдјимиз бу шәһәрнин харабалыгы һазырда Мардакерт районундан 15 километр шимали-шәрғдә галын мөшәликләр ичәрисиндә җерләшмишдир. Шәһәрнин җери, нә вәхт вә кимләр тәрәфиндән тикилмәси бу һаҗинларадәк мә'лум дејилдн. О, 1964-чү илдә Дағлыг Гарабәг әразисиндә апарылган археолог-жи кошфийјат заманы ашкар едилмишдир.

Бүтүн орта әср шәһәрләри кими, Ана шәһәр дә тәбиқи чәһәтдән мүдафиәси мөһкәм олан бир дәрәдә салынмышдыр. Шәһәр ики тәрәфдән сылдырым гајаларла, галан тәрәфләрдән исә дәрәни жарганларла әһәтә олунымшудр. Бүтүн булардан әләвә, шәһәрнин әтрафына мөһтәшәм гала диварлары чәкилимишдир. Шәһәрнин мүдафиә ишини асанлашдырмаг мәгсәди илә һаҗинлыгдыкы дағын зирвәсиндән башлајарәк шәһәрнин диварына гәдәр сал гајалары јарарәг 2 метр дәринлигиндә мүдафиә сәнкәри дүзәдрилимишдир. Беләликлә, шәһәр алынмз бир галаја чеврилимишдир.

Шәһәрнин сакинләри вәхты илә санки һеч нәјә дәрмәдәк көүбә кетмишләр. Белә ки, нәчиб инчәсанәт әсәрләри олан сарајлар, мөһтәшәм сәнәткарлыг биналары вә чохлу мәһһәт әбиләләри шәһәрнин харабалыгында тохунуламашы галмышдыр.

Бәс шәһәр нә үчүн Ана шәһәр адланыр?

Бураја Ана шәһәр дејилмәсинин сәбәби халг арасында јайылмыш бир әфсанә олмушдур. Һәмин әфсанәјә көрә, куја Иса пәјғәмбарин анысы Мәрјәмнин гәбри вәхты илә бурада олмушдур. Бу әфсанә илә алагодар оларәк җерли әһали арасында һазырда белә бир әфсанә јайылмышдыр ки, куја ким шәһәрнин харабалыгында јатса, Мәрјәм кечә онун јанына кәлиб кәлчәк тәлејини е'лан едәчәкдир. Она көрә һазырда шәһәрнин харабалыгы җерли әһали тәрәфиндән мүгәддәс һесаб едилир. Марағлыдыр ки, җерли әһали бураны Мәрјәмәна шәһәри, сонралар исә сәдәчәк оларәк Ана шәһәр адландырымышлар. Әлбәттә, бүтүн булар әфсанәдир вә һеч бир елми асасы јохдур. Олдр ки, шәһәрнин әсил адыны мүәјјән етмәк сон дәрәчә марағлы мәсәләләрдән бири илд. Бууну үчүн јекәнә мәнбә шәһәрнин көзәтчи мәнәгәһсинин диварындан тапылымшы јазылы даш олду. Тәдгигат ишләри сүбүт етди ки, бу даш шәһәр тикилән заман дејил, ондан бири нәчә әср сонра јазылмышдыр. Чүнки дашын мәхсүс олдуғу көзәтчи мәнәгәһсинин өзү XIII әсрдә тикилмишдир. Гәдлим ермәни дилиндә јазылан бу дашда көстәрилер ки, шәһәр Behran шәһ тәрәфиндән тикдирилмишдир. Тәдгигатчылар мүәјјән етмишләр ки, јазыда көстәрилән адам-Behran јох, Mehranдыр. Бәс Mehran кимдир? Мәнбәләрдән мә'лум олмушдур ки, Mehran Сасани һекмдары II Хосровун гоһуму олуб, VI әсрдә јашамышдыр. Орта әср тарихчиләрнин јаздыгына көрә, Mehran өз гоһуму Хосровдан ачыг едиб 30 мин аңло илә Азәрбајҗанә кәлир вә Бәрдә шәһәрниниң һаҗинлыгында, софа-

лы бир җердә мәскән салыр. Mehran бурада Сасаниләрин дүшмәни олан хәзәрләрлә бирләшиб, Хосровун әлејһинә чыхмаг истәјир. Бу заман Хосров она белә бир мәктуб көндәрир: «Доғма гардашым, мәндән әләвәтлә әјрылма. Әкәр сән инајәт едиб мәнимлә јашамаг истәмирсәнә, о заман орада мәним һакимијәтинин јазылдыгы җерләрдә јашамаг үчүн о гәдәр торпаг көтүр ки, нә гәдәр ки, сәнин ајағларың кедә биләр». Тарихчинин јаздыгына көрә, гәсид мәктубу Mehrana верән җердә, о, бир шәһәр тикдирир вә адыны да Mehrabad гојур. Сонра о, Кирдимаң вилајәтини ишғал едир.

Азәрбајҗанда узун мүддәт өмүр сүрмүш меһраниләр сүләләси мөшһүр Кирдимаң дөвләтини јаратдылар. Мөшһүр сәркардә Чаваншир да Меһранын вәрисләриндән бири олмушдур.

Беләликлә, мәнбәјин вердији мә'луматла Ана шәһәрдән тапылымшы јазылы дашын мә'луматыны бирликдә нәзәрә алдыгда белә бир нәтичәјә кәлмәк олар ки, сонралар халг тәрәфиндән Ана шәһәр дејилән харабалыг VI әсрин сонунда Mehran тәрәфиндән бина едилмиши 'Mehrabad шәһәридир. Шәһәрнин харабалыгында апарылмыш илк тәдгигат ишләри көстәрир ки, о, әрәб ишғалларындан әввәл бина едилмишдир. Бу шәһәр өз дөврүнүн мөһтәшәм мәдәнијәт мәркәзләриндән бири олан Бәрдә илә биләваситә әлагод олмуш вә әкәр Бәрдә Албан һекмдарларынын ғыш дүшәркәси олмушса, Ана шәһәр һәмин һекмдарларын јәј дүшәркәси олмушдур. Ана шәһәрнин вәхты илә ән мөшһүр карван—тичәрәт јолларындан бири олан Бәрдә—Двиң јолу үзәриндә җерләшмәси бурада сәнәткарлыгын сүрәтли инкишәфынз сәбәб олмушдур.

Азәрбајҗанда илк битки јағы истәһсалы е'мәлатханасы мәһз бу шәһәрдә ашкар едилмишдир. Е'мәлатхананың аваданлыгына әсәсон тәдгигатчылар бу фикрә кәлимишләр ки, Ана шәһәр битки јағы истәһсалы е'мәлатханасы нәһинки тәкчә шәһәр әһалисини, һәм дә бүтүн гоһшу вилајәтләри јағла тә'мин едән ән бөјүк е'мәлатханалардан бири олмушдур.

Бундан әләвә шәһәрдә дулусчулуг, дәмпрчилик, бәнәналыг, дүлкәрлик вә с. сәнәт саһәләри дә јүксәк инкишәф мәрһәләсинә чатмышды.

Бәс шәһәрдә һәјәт нә вәхт кәсимишдир?

Јерүстү археологжи материалларә әсәсон бу гәназәт кәлмәк олар ки, монгол һүчумларындан (XIII әсрдән) сонра бура бир шәһәр кими өз әһәмијәтини итириш, лакин јашаыш мәскәни кими XVI—XVII әсрләрә кими давам етмишдир.

Әлбәттә, шәһәр һағгындакы бүтүн бу мә'луматлар илк тәдгигат ишләринин нәтичәләринә әсәсләнир. Һазырда Азәрбајҗан ССР ЕА Тарих Институту тәрәфиндән һәмин шәһәрнин әразисиниң әсәсли сүрәтдә тәдгиг олунмасы ишләри планлашдырылар. Шүбһәсиз ки, кәлчәк тәдгигатлар, јухарыдакы фикирләрдә дәғиглик јаратмаға имкан верәчәкдир.